

UDK 321.64:329.7(497.1)(091)

Василије ДРАГОСАВЉЕВИЋ

Историјски институт Београд

v.dragosavljevic@yahoo.com

ТОТАЛИТАРИЗАМ У ИДЕОЛОГИЈИ И ПОЛИТИЧКОЈ ПРАКСИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАЦИОНАЛИСТА (ОРЈУНА)

Термин тоталитаризам је несумњиво један од најспорнијих термина у политикологији и историји. Многи научници га користе као синоним за болшевизам, фашизам, националсоцијализам али и све остале недемократске и ауторитарне режиме. Хана Арент – пионир у проучавању феномена тоталитаризма под овим појмом подразумевала је искључиво нацистичку Немачку и СССР искључујући из њега чак и фашистичку Италију¹ – земљу у којој је сам термин тоталитаризам настао.² Питање да ли је могуће говорити о тоталитаризму ван примера СССР и нацистичке Немачке остаје отворено у модерној науци. У настојању да дамо допринос расветљавању овог питања у овом раду ћемо кроз анализу основних идеолошких постулата и политичке праксе ОРЈУНЕ покушати да утврдимо, у ком сегменту и у којој мери се ова политичка организација приближила моделу тоталитарног покрета и какву је улогу њен легат одиграо у политичком животу прве југословенске државе.

Кључне речи: тоталитаризам, Организација југословенских националиста (ОРЈУНА), интегрално југословенство, терор, историјске конструкције, политичка религија.

¹ Х. Арент је заузимала становиште да је италијански фашизам након преузимања власти и унутрашње чистке која је спроведена након Матеотијеве кризе 1924. г. изгубио карактер тоталитарног покрета јер је изградња култа фашистичке државе потирала основну карактеристику тоталитаризма – концепт перманентне револуције. Многи научници (међу којима и аутор овог текста) оспоравају овај закључак Х. Арент тако да ће у овом раду италијански фашизам бити третиран као интегрални део феномена тоталитаризма.

² Термин тоталитаризам први је пласирао Ђовани Амендола 1923. г. описујући њиме амбицију новоуспостављеног фашистичког режима да створи „политичку религију“ уз помоћ које ће преузети апсолутну контролу над државом. Види – Алан Беноа, *Комунизам и нацизам: 25 огледа о тоталитаризму у XX веку*, Београд 2007, 83.

Организација југословенских националиста основана је 23. марта 1921. у Сплиту. Њени оснивачи долазили су из редова предратне Југословенске националистичке омладине – кровне организације која је окупљала идеолошки шаренолике групе, удружења и појединце који су се заступали идеју интегралног југословенства. Настала у периоду када се нова југословенска држава нашла пред многим изазовима – територијалним претензијама суседа, сепаратистичким покретима и сукобима између присталица централизма и федерализма, ОРЈУНА је била осмишљена као браник националног и државног унитаризма, чувар територијалног интегритета и заступник југословенског етничког елемента који се након Версајског мира нашао ван граница Краљевине СХС. Идеолошки фундамент ОРЈУНЕ представљало је интегрално југословенство – политичка теорија која је заступала уверење о постојању јединственог југословенског народа и која је у складу са тиме негирала све етничке и културне особености Срба, Хрвата и Словенаца. Узимајући ову политичку теорију као фундамент свог покрета идеолози ОРЈУНЕ су под снажним утицајем италијанског фашизма и немачког националсоцијализма креирали јединствен идеолошки систем и политичку праксу који нису имали пандан на југословенским просторима.³ Чињеница да ОРЈУНА није имала политичке претходнике и узор у идеолошком, организационом и практично-политичком смислу сведочи да је ова организација представљала интегрални део миљеа тоталитарних покрета који су настали у Европи почетком двадесетих година. Ниједан од њих није имао претходника нити корене у постојећим феноменима – цезаризму, просветитељству, бонапартизму, немачкој култури, атеизму или секуларизму већ су представљали су директан продукт материјалне, моралне и политичке катастрофе коју је Европа доживела у Првом светском рату.⁴ Поједини елементи процеса развоја идеолошког конструкта и политичке праксе ОРЈУНЕ упућују на постојање тоталитарних тенденција унутар интелектуалног вођства покрета. Централну тему нашег рада представљаће маркирање тоталитарних тенденција у идеологији и политичкој пракси ОРЈУНЕ у сегментима конструкције теорије интегралног југословенства, теоријског образложења спровођења терора над политичким неистомишљеницима, експанзионизма, антиклерикализма и планова о радикалној трансформацији друштвеног поретка.

³ Василије Драгосављевић, *Идеје фашизма у Краљевини СХС: Организација југословенских националиста (1921–1929)*, Београд 2020, 41–43.

⁴ Peter Baehr, Identifying the Unprecedented: Hannah Arendt, Totalitarianism and the Critique of Sociology, *American Sociological Review* vol LXVII, no. 6 (2022), 811.

Идеолози тоталитарних покрета су у процесу стварања својих идеолошких конструкција испољавали опсесивну фиксацију историјом тј. процесом настанка, успона и падова култура и цивилизација. Фундамент идеолошке поставке италијанског фашизма био је култ Romanita (вечног Рима) тј. теорија о модерној Италији као директном сукцесору Римског Царства – државне творевине у оквиру које су дефинисана основна културна и политичка достигнућа антике. Овај мит ослањао се на волшебне историјске конструкције о постојању етничког, културног и политичког континуитета од Ромула до Рисорђимента на простору Апенинског полуострва и њему гравитирајућих области.⁵ Слично томе носећи стуб идеологије националсоцијализма представљала је измаштана вишемиленијумска историја „аријевске расе“ – носиоца духовног, културног и техничког прогреса човечанства.⁶ Већ на први поглед може се запазити да је једну од главних карактеристика тоталитарних покрета представљало позивање на историјску науку и истовремено њено бескрупулозно прекрајање у циљу доказивања сопствених хипотеза. Ова карактеристика присутна је у орјунашкој конструкцији теорије интегралног југословенства. Почетна тачка развоја ове теорије налази се у публицистичком раду Милана Марјановића. Марјановић је 1913. г. у Риједи објавио брошуру под насловом *Народ који настаје : Зашто настаје и како се формира јединствени Српско-Хрватски народ*. У овој брошури Марјановић је изложио теорију по којој Срби и Хрвати чине један јединствен народ. Признајући успостављање два различита етничка и државна ентитета у доба Средњег века Марјановић је поставио смелу конструкцију да је Отоманско освајање, које је уништило српске и хрватске средњовековне државе и изазвало масивне миграционе покрете на балканском подручју, резултирало стварањем јединственог „Српско-Хрватског народа.“ У свом даљем развоју новостворени народ нашао се подељен између Хабзбуршке и Отоманске империје изложен на тај начин туђинским културним утицајима који су довели до стварања различитих етничко-културних идентитета.⁷ Марјановићеву теорију о постојању јединственог „Српско-Хрватског“ народа додатно је разрадио Првислав Грисогоно у својој брошури под насловом *Савремена национална питања*. За разлику од Марјановића који је говорио о „Српско-Хрватском народу“ Грисогоно уводи термин „Југословенски

⁵ Кнох Macgregor, *To the Treshold of Power 1922/1933: Origins and Dynamics of the Fascist and National Socialist Dictatorships Volume I*, New York 2007, str.109–112

⁶ Адолф Хитлер *Мајн Кампф* (приредио Р. Смиљанић), Београд 2001, 193.

⁷ Милан Марјановић, *Народ који настаје: Зашто настаје и како се формира јединствени Српско-Хрватски народ*, Ријека 1913, 6–8 12–16, 30, 41, 46, 50.

народ“ у чији корпус је укључио и етничке Словенце. Грисогоно је тврдио да су разлике између Срба и Хрвата постојале само до њиховог доласка на Балкан. Сродност језика и народних обичаја омогућили су почетак процеса унификације два племена у јединствени југословенски народ. Овај процес успорило је примање хришћанства, тј. подела до које је дошло приликом расцепа Цркве на православну и римокатоличку. Османску инвазију аутор је тумачио као подстицајни фактор у процесу унификације југословенског народа, јер је претња исламских освајача довела до приближавања свих балканских хришћана без обзира на њихове конфесионалне разлике. Грисогоно је наглашавао да је православна црква играла улогу чувара српске народне и државне традиције, док се католичка црква ставила у службу Хабзбурга и Мађара и тако олакшала продор негативних туђинских утицаја у западном корпусу југословенског народа. За разлику од Марјановића који је као главну препреку у успостављању југословенског јединства видео стране силе Аустроугарску и Немачку, Грисогоно као главну препреку апострофира негативни утицај католичке (и у нешто мањој мери и православне) цркве.⁸ Коначни облик теорија о постојању јединственог југословенског народа добила је у брошури Фрање Малина *Југословенство кроз историју*. Док су Мариановић и Грисогоно у својим теоријама колико-толико уважавали историјске чињенице, признајући постојање српског и хрватског културног идентитета, културних и државних традиција, Малин је у свом делу негирао да је икада постојала етничка, политичка или културна подвојеност између југословенских народа. Сви елементи који су раздвајали Србе, Хрвате, Словенце и Бугаре (које је Малин први додао југословенској синтези) су од стране Малина квалификовани као производ несрећног стицаја историјских околности и завојевачких амбиција околних народа.⁹ У овом процесу генезе теорије интегралног југословенства лако се може маркирати један од најупечатљивијих манира идеолога тоталитарних покрета – склоност ка фалсификовању или, најблаже речено, крајње неортодоксном тумачењу званичне историографије. Сви велики идеолози тоталитарних покрета, Лењин, Мусолини и Хитлер показивали су спремност да у својим идејним конструкцијама одбаце закључке традиционалне историографије служећи се различитим објашњењима – од тога да је она фалсификована до тога да је ирелевантна јер је писана из перспективе привилегованих друштвених група (класе, расе или нације) – капиталистичке класе

⁸ Првислав Грисогоно, *Савремена национална питања*, Сплит 1923, 3, 5–7, 10–14, 18, 22–24.

⁹ Фрањо Малин, *Југословенство кроз историју: Фрагменти*, Сплит 1925, 8.

у случају бољшевика или семитске расе у случају националсоцијалиста.¹⁰ Манир вуларног кривотворења историјских чињеница у случају орјунашке конструкције нарочито је видљив у Малиновој брошури где он као крунски доказ своје тврдње о постојању јединственог југословенског народа наводи примере средњовековних државних творевина Јужних Словена које су обухватале и српско и хрватско становништво. По Малиновим теоријама, које су се налазиле у директној колизији са основним принципима историјске науке (на коју се позивао),¹¹ хрватски владар Људевит Посавски, македонски цар Самуило, српски цар Душан Силни, босански краљ Твртко Котроманић и бугарски цар Симеон добили су ласкаву титулу првих југословенских владара чија је напредна национална визија трасирала развој југословенства.¹² Тврдње да су средњовековни владари попут Људевита Посавског (810–823) базирали своје политичке планове на концепту нације (који је настао пуних хиљаду година касније у доба Француске револуције) речито су осликавале бескрупулозност орјунашких идеолога у стварању историјских конструкција.

Полазећи од теорије коју је први пласирао Грисогоно да су словенска племена живела у аутохтоном облику демократије,¹³ орјунашки идеолози су пад словенских племена под власт феудалних империја Хабзбурга и Османлија перцепирали као регрес у политичком, културном и економском развоју југословенског народа. У складу са тим „Југословенска револуција“ која је у Балканским ратовима и Првом светском рату уништила Аустроугарску и Османско царство перцепирана је као победа прогресивних југословенских снага против архаичних и регресивних политичких, културних и економских форми (апсолутизам, клерикализам и феудализам).¹⁴ Орјунашко тумчење Првог светског рата као чина ослобођења југословенског народа – завршне фазе југословенске револуције и катаклизмичног краја старог света такође представља једну од карактеристичних тачака идеологије тоталитарних покрета у којима се рат представља као оруђе еманципације и историјског напретка захваљујући коме је срушен анахрони геополитички поредак и његова реакционарна идеологија.¹⁵ Овај поглед на рат, специфичан

¹⁰ Хана Арендт, *Извори тоталитаризма*, Београд 1998, 341–342.

¹¹ Фрањо Малин, *Југословенство кроз историју: Фрагменти*, Сплит 1925, 12.

¹² Фрањо Малин, *Југословенство кроз историју: Фрагменти*, Сплит 1925, 19–20.

¹³ Првислав Грисогоно, *Савремена национална питања*, Сплит 1923, стр. 7

¹⁴ Иво Лахман, *Културно Југословенство, Победа*, год I бр.7, 24. септембар 1921

¹⁵ Хана Арендт, *Извори тоталитаризма*, Београд 1998, 338.

за идеологију тоталних покрета најексплицитније је изнео Мусолини који је полемишући са вођама Социјалистичке партије изјавио: „Ми смо у Италији једини који имамо право да говоримо о револуцији... Ми немамо потребе на чекамо на револуцију као крдо чланова социјалистичке странке... Ми смо револуцију извели још 1915. г. (...) Спречити тријумф реакционарних снага ратом било је револуционарно дело у највишем степену.”¹⁶ Ова изјава творца фашизма егзактан је пример логичког парадокса унутар идеологија тоталитарних покрета. Иако су начелно заступали максиму да да је човечанство само оруђе у рукама „виших сила“ – закона историје (и/или природе) и инсистирали на томе да њихово практично деловање представља стриктно повиновање ови законима¹⁷ идеолози тоталитарних покрета су истовремено сматрали да да се историјски процеси могу (и морају) убрзати како би се што пре дошло до жељеног државног уређења.¹⁸

Анализом програмских текстова у штампаним гласилима ОРЈУНЕ лако се може детектовати низ закључака који кореспондирају са ставовима идеолога тоталитарних покрета о законима историје и реакционарним силама које саботирају њихово спровођење. Орјунашки идеолози су све противнике теорије о јединственом југословенском народу пежоративно апострофирани као “реакционаре”¹⁹ и “симболе анахронизма”²⁰, а њихову борбу против идеологије интегралног југословенства као “борбу против природних закона”²¹ коју подржавају само “непросвећене масе.”²² Другим речима, као и у случају националсоцијалистичког учења о аријевској раси и бољшевичке теорије историјског материјализма идеолози ОРЈУНЕ су пресликавали настојања тоталитарних покрета да своје идејне конструкције прикажу као рационални–научни (и самим тим једини могући) поглед на свет.²³ Они су своје бајковите конструкције пропагирани као аксиоме модерне историјске науке док су ставове својих противника тзв. “племенских сепаратиста” проглашавали за научно оповргнуте заблуде.²⁴ Омалова-

¹⁶ Игнацио Силоне, *Фашизам његов постанак и развој*, Загреб 1935, 77.

¹⁷ Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 72.

¹⁸ Richard Landes, *Heaven on Earth: The Varieties of the Millennial Experience*, Oxford 2011, 326.

¹⁹ Аноним, Националисти, *Предстража*, год I бр. 4, 15. 10. 1922.

²⁰ Аноним, За диктатуру, *Будућност*, год II бр. 10, 10. 3. 1923.

²¹ Аноним, Са временом *Предстража*, год I бр. 4, 15. 10. 1922.

²² Аноним, Сепаратизам и унитаризам, *Победа*, год I бр. 5, 6. 9. 1921.

²³ Хана Арендт, *Извори тоталитаризма*, Београд 1998, 473.

²⁴ Аноним, Школа и политика, *Будућност* год II бр. 13, 31. 3. 1923.

жавајући став орјунашких идеолога према политичким снагама које су порицале псеудонаучне конструкције на којима је почивала теорија о постојању јединственог југословенског народа најексплицитније је изложен у чланку *Мишљења и веровања*, у коме се наводи: “Тврдити да Срби, Хрвати и Словенци нису један народ значи признавати своје кретенство.”²⁵ Заклањајући се иза науке, орјунаши су експлицитно захтевали одбацивање свих историјских, културних и регионалних традиција југословенских „племена“ и истицали потребу стварања нове традиције чији ће камен темељац бити акт Уједињења од 1. децембра 1918. године.²⁶ Осећај осујећености и нестрпљења који је доминирао унутар орјунашког вођства по питању имплементације теорије интегралног југословенства у ширим масама југословенског друштва најексплицитније очитовао у речима Нике Бартуловића: “Сви ми делимо радикално мишљење да напредак и интереси наше Нације не могу чекати дотле да већина заосталих сељака схвати да је боље на изборима ставити гласачку куглицу у кутију југословенских националиста него у кутију Стјепана Радића... или попа Корошеца”²⁷

У немогућности да придобију шире масе за свој идеолошки програм и тако обезбеде средства за његову имплементацију тоталитарни покрети окренули су се ка терору – политички мотивисаном насиљу као покретачу механизма које ће „ослободити силе историје“ и трансформисати друштво у сладу са њиховом идеологијом.²⁸ У складу са овом поставком, бољшевичко вођство покренуло је крвави грађански рат који ће у периоду 1917–1922. г. однети петнаест милиона живота. Сличан поступак у (нешто ограниченијем и мање бестијалном облику) применили су и италијански фашисти и немачки националсоцијалисти који су уз помоћ својих партијских милиција у уличним ратовима сломили отпор својих политичких противника, разбили државни монопол на спровођење силе и успоставили једнопартијске тоталитарне режиме.

Истим путем пошли су и идеолози ОРЈУНЕ у чијем статуту експлицитно наведено да ће се организација користити “негативним радом и деструктивним методама” тј. “физичком силом својих чланова” у циљу “искорењивања свих непријатеља државног и народног једин-

²⁵ И. Могоровић, *Мишљења и веровања*, *Будућност* год II бр. 12, 24. 3. 1923.

²⁶ Аноним, Позитивна и негативна улога традиције, *Победа*, год I бр. 16, 1. 12. 1921; Аноним, Национално јединство и регионални осећаји, *Победа*, год I бр. 16, 1. 12. 1921.

²⁷ Niko Bartulović, *Orjuna nje cilji in metode: Govor brata Nike Bartulovića na prvem kongresu vseh Orjun dne 1/3.decembra 1923 v Split*, Ljubljana 1923, 4.

²⁸ Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 74, 82.

ства.”²⁹ Ослањајући се на теорије Марјановића, Грисогона и Малина, ОРЈУНА се афирмисала као ексклузивни поседник и заштитник учења о историји и мисији јединственог југословенског народа. Свако негирање теорије орјунашких идеолога о јединственом југословенском народу било је од стране ОРЈУНЕ окарактерисано као чин велеиздаје. Овај став је најексплицитније изражен у заглављу свих званичних докумената ОРЈУНЕ у којима је стајао одштампан текст “У бој за Велику Југославију, ко није са нама тај је против нас, ко је против нас тај је против државе.”³⁰ У складу са овом поставком ОРЈУНА је, све противнике интегралног југословенства (националног и државног уни-таризма) апострофирала као издајнике у служби Хабзбурга, Ватикана и фашистичке Италије.³¹ Слично европским тоталитарним покретима, орјунашка штампа је дехуманизовала све политичке истомишљенике³² поредећи их са болестима, паразитима, отровом итсл Ове политичке снаге су од стране орјунашких идеолога пежоративно квалификоване као “прљави остатци Централних сила,”³³ “чир на нашем народном телу који треба исећи”³⁴

У складу са овом поставком, ОРЈУНА је 1922. г. формирала сопствене оружане формације под називом Акциони одреди чији су чланови били униформисани и наоружани хладним и ватреним оружјем купљеним на црној берзи. Акциони одреди су били организовани у чете и батаљоне а командант свих акционих одреда носио је титулу *великог челника*. ОРЈУНА је на располагању имала 21. батаљон са укупно 10 хиљада бораца.³⁵ Као и у случају европских тоталитарних покрета људство Акционих одреда у највећем броју регрутовано је из редова ратних ветерана, избеглица – људи који су услед ратних дејстава и спровођења одредби мировних уговора остали без својих домова³⁶ и политичких

²⁹ Аноним, Из Статута и програма Орјуне, *Будућност*, год II бр. 16, 21. 4. 1923.

³⁰ Историјски Архив Словеније, SI AS 137 VIII 4067 – документ писмо љубљанске ОРЈУНЕ локалној соколској организацији (15.12.1922)

³¹ Аноним, Последњи Мохиканци, *Будућност* год. II бр. 2, 13. 1. 1923; Аноним, *Salus Jugoslaviae*, *Будућност* год. II бр. 8, 24. 2. 1923.

³² Andreas Musolf, *Language under totalitarian regimes The example of political discourse in Nazi Germany*, *Routledge Handbook of Language and Politics* (edit. by Ruth Wodak and Bernhard Furchtner), London 2021, 6.

³³ Аноним, Прљави остатци Централних сила у Југославији, *Будућност* год. II бр. 14, 7. 4. 1923.

³⁴ Аноним, Ханао – Тај чир на нашем националном телу треба исећи, *Будућност* год. I бр. 2, 30. 12. 1922.

³⁵ Аноним, Орјуне у Југославији, *Видовдан* год IV бр. 21, 30. 5. 1925.

³⁶ Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 54.

неофита – студената и средњошколаца.³⁷ Акциони одреди водили су активну терористичку кампању против свих елемената које је вођство ОРЈУНЕ перципирало као непријатеље идеологије интегралног југословенства. Главне мете Акционих одреда били су тзв. племенски сепаратисти тј. присталице странака које су негирале идеју интегралног југословенства као што су Народна радикална странка (НРС), Хрватска републиканска сељачка странка (ХРСС), Хрватска пучка странка, Хрватска странка права (ХСП), Словенска људска странка, Југословенска муслиманска организација и Џемијет. Орјунашка штампа је пежоративно апострофирала своје неистомишљенике као “*смртоносне бакциле*”³⁸ и “*антијугословенске животиње*”³⁹ и претила им “*новим Сицилијанским вечерњем*”⁴⁰ класификујући их као легитимне мете Акционих одреда. Међу овима акцијама орјунашких милиције истиче се напад Акционог одреда из Сушака на предизборни митинг ХРСС у Цриквеници 4. фебруара 1923. г. Том приликом педесетак орјунаша напало је хладним и ватреним оружјем масу од преко шест хиљада Радићевих присталица, растуривши скуп и оставивши иза себе неколико десетина тешко рањених учесника митинга.⁴¹ По броју учесника и људских жртава истичу се сукоби Акционих одреда са присталицама НРС у Руми и Инђији до којих је дошло 24. и 26. августа 1923. г., у којима је учествовало више стотина изгредника и који су однели четири људска живота.⁴² По бруталности се издваја и напад који су Акциони одреди извршили на активисте КПЈ у Трбовљу 1. јуна 1924. г. Током вишесатне туче и пуцњаве погинула су четворица орјунаша и пет комуниста, више десетина активиста на обе стране је теже или лакше рањено а Раднички дом (средиште локалне КПЈ) и неколико других објеката су спаљени. Разјарени неочекиваним отпором и погибијом сабораца, орјунаши су после неутрализације отпора заробили пет комунистичких активиста као таоце и изложили их вишесатној тортури.⁴³ Орјунашко насиље није било усмерено само на политичке неистомишљенике – Акциони одреди спроводили су физички терор над припадницима немачке, мађарске,

³⁷ Хана Арендт, *Извори тоталитаризма*, Београд 1998, 320.

³⁸ Аноним, Куга у Југославији, *Победа* год I бр. 3, 4. 8. 1921

³⁹ Аноним, Има крв да легне, *Будућност* год II бр.6, 10.2.1923

⁴⁰ Аноним, Последњи Мохиканци, *Будућност* год II бр. 2, 13.1.1923

⁴¹ Бранислав Глигоријевић, Организација југословенских националиста (Орјуна), *Историја XX века: зборник радова*, 5/1963, стр. 363.

⁴² Хрватски државни архив, Режимске и реакционарне организације – група VII документ бр. 851

⁴³ Детаљан опис догађаја у Трбовљу изнесен је у Kermanarev Dušan, *Prvi junij v Trbovljah: Stenografski zapisnik kaznenske rasprave v Celju*, Ljubljana 1979.

италијанске и албанске националне мањине, које оптуживали за иредентизам и активну подршку антијугословенским ревизионистичким плановима својих матичних држава. По броју учесника и последицама издваја се напад Акционих одреда на немачку мањину маја 1923. г. у Цељу где је 400 орјунаша батинама и пуцњавом растурило скуп немачке мањине и дигло у ваздух зграду редакције њиховог локалног гласила “*Цилнер Цајтунг*.”⁴⁴ Особито бруталне ударе терора Акционих одреда претрпели су чланство и симпатизери Џемијета – политичке странке која је заступала интересе Муслимана, Албанаца и Турака из Старе Србије. Револтирани убиствима орјунашких вођа приликом напада качачких чета на Косовску Митровицу и Битољ⁴⁵ чланови Акционог одреда из Косовске Митровице потпомогнути орјунашима из Приштине и Скопља напали су предизборни митинг Џемијета и ватреним и хладним оружјем ликвидирали 14 учесника митинга.⁴⁶ Слично савременим тоталитарним покретима, вођство Орјуне је кроз уличне борбе држало своје чланство у стању перманентне мобилизације⁴⁷, тражећи од њега спремност на жртву и потпуно занемаривање личних интереса.⁴⁸ О степену радикализације орјунашких активиста речито говори изјава вође осигејке Орјуне који се након сукоба локалног акционог одреда са активистима ХСП и полицијским снагама истим обратио речима: “Наше овдашње власти, као и другде, изгледа да су изгубиле главу. Место да сад кад имају толико разлога и очигледних доказа употребе све, те збришу коначно са земље остатке Аустро-Маџарске, који прете распадом државе, оне иступају против нас! (...) Траже међу нама атентаторе и приводе нас као лопове и бандите... Јест, господо издајници, ми то отворено кажемо заслужили сте ви већ одавно бомбу.... Ми се нисмо бојали бацати бомбе и то јавно и отворено на ваше силне и моћне заштитнике током нашег националног робовања и ми смо је бацили на нашег несуђеног краља Фердинанда... Ми се нисмо бојали ни аустријских тамница, па се нећемо бојати, ако то због вас мора бити, ни југословенских... Погинућемо, ако треба, сви до једног, али ни вас више неће бити.”⁴⁹ Ове акције имале су и улогу кохезионог фактора покрета

⁴⁴ Аноним, Живеле словеначке Орјуне, *Видовдан* год. II бр.13, 6. 2. 1923.

⁴⁵ Нико Бартуловић, *Од револуционарне омладине до ОРЈУНЕ: Историјат југословенског омладинског покрета*, Сплит 1925, 103, 119.

⁴⁶ Богумил Храбак, *Џемијет: Организација Муслимана Македоније, Косова, Метохије и Санџака*, Београд 2003, 191–193

⁴⁷ Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 12.

⁴⁸ Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 90.

⁴⁹ Аноним, *Ignis sanat*, *Будућност* год II бр. 6, 10. 2. 1923.

кроз које се развијала „негативна солидарност“ тј. заједничка мржња његових активиста према политичким противницима, постојећим институцијама и друштвеном политичко-економском поретку.⁵⁰ Битно је напоменути да орјунашки терор није био ограничен искључиво на „унутрашње непријатеље“ – политичке неистомишљенике и припаднике националних мањина, већ је средином двадесетих година почео да се прелива и изван граница Краљевине СХС. И у овом аспекту Орјуна је пратила матрицу европских тоталитарних покрета који су листом испољавали тенденцију према перманентној радикализацији у свим аспектима свог политичког програма и праксе. Ова радикализација била је најочигледнија на плану спољне политике – пошто би путем терора пацификовали опозицију и политичке противнике тоталитарни покрети започињали би борбу за регионалну или светску доминацију.⁵¹ Сличан процес радикализације може се приметити и у политичкој пракси ОРЈУНЕ, која је средином двадесетих година у име одбране интереса југословенског етничког елемента у околним државама формирала своје тајне организације на територијама Италије, Аустрије и Мађарске.⁵² Најпознатија од орјунашких заграничних организација била је ORJUNAVIT (скраћеница за Organizacija jugoslovenskih nacionalistov v Italija) основана 1925. г. у Јулијској крајини.⁵³ Чланство ORJUNAVIT регрутовано из редова југословенске мањине у Италији, југословенских избеглица из Јулијске Крајине и италијанских антифашиста ширило је антифашистичку пропаганду, прикупљало обавештајне податке од војног и политичког значаја и вршило дела саботаже војних објеката и саобраћајне мреже.⁵⁴ Према подацима италијанског министарства унутрашњих послова у периоду 1926–1930. г., ова организација извела је 99 аката тероризма и саботаже.⁵⁵ Коначни циљ орјунашких заграничних организација био је припајање Краљевине СХС свих територија

⁵⁰ Margaret Canovan, *The Leader and the Masses: Hannah Arendt on Totalitarianism and Dictatorship, Dictatorship in History and Theory: Bompartism, Caesarism and Totalitarianism* (edit. by Peter Baehr and Melvin Richter), Cambridge 2004, 252.

⁵¹ Peter Baehr, *Hannah Arendt Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 12.

⁵² За више информација о деловању заграничних организација ОРЈУНЕ види – Vasilije Dragosavljević, *Irredentist Actions of the Slovenian Organisation of Yugoslav Nationalists (the ORJUNA) in Italy and Austria (1922-1930)*, *Contributions to Contemporary History*, vol. 59, no.3, 2019, 31–52.

⁵³ Историјски архив Словеније SI AS 1931, 935-600-12 документ: Материјал горичке квестуре о Орјуни (извештај од 10.8.1936)

⁵⁴ Историјски архив Словеније SI AS 1931, 935-600-12 документ: Елаборат о Орјуни.

⁵⁵ Милица Кацин-Wohinz, *Словенци и Хрвати под Фашистичком Италијом, Југословенски историјски часопис* бр. 3, Београд 1987, 91.

насељених југословенским етничким елементом које би се ујединиле у Велику Југославију која би се простирала од Трста до Варне и од Сегедина до Солуна. Према идеолозима ОРЈУНЕ историјска мисија југословенског народа била је да након заокружења својих етничких граница поведе борбу за уједињење свих словенских народа у Велику Славију која би се простирала од Трста до Владивостока.⁵⁶ Словени су према идеолозима ОРЈУНЕ млада раса са неискоришћеним културним потенцијалима која је предодређена да допринесе препороду декадентне Европе.⁵⁷ Овај концепт орјунашких идеолога у коме југословенски народ, вршећи своју историјску мисију кроз уједињење Словена, доноси спас декадентној европској цивилизацији имао је јасан месијански призив карактеристичан за све тоталитарне покрете.⁵⁸

У овом бескрајном низу сукоба са политичким неистомишљеницима, сепаратистичким и иредентистичким снагама, као и снагама безбедности околних држава, страдао је и велики број припадника Акционих одреда и орјунашких заграничних организација. Однос идеолога Орјуне према погинулим саборцима представљао је још један сегмент у коме се идејна конструкција Орјуне саображавала идеолошкој пракси европских тоталитарних покрета. Тројица истакнутих орјунаша који су погинули током сукоба у Трбовљу Франце Шлајпах, Станко Жиндарчич и Жарко Болтавазар уз Валентина Жица (вођа Акционог одреда из Сплита који је погинуо у сукобу са присталицама ХРСС) постали су симболи борбе и мучеништва за идеал државног и националног јединства.⁵⁹ У својој књизи *Од револуционарне омладине до ОРЈУНЕ* Баруловић је предговор посветио управо орјунашима погинулим у Трбовљу изједначавајући њихову жртву са доприносом који су југословенској идеји својом жртвом дали Гаврило Принцип и сарајевски атентатори.⁶⁰ У част погинулих орјунаша вођство ОРЈУНЕ увело тзв. Празник жрт-

⁵⁶ Аноним, „Синонима нашег југа“, *Југославија* (Скопље) год I бр. 1, 11. 2. 1927.

⁵⁷ J. M. Силобрњић, *Наша борба, Орјуна* (Љубљана), 25. 3. 1923

⁵⁸ Josip Berdica, *Totalitarizam kao sekularizirana religija, Zapisi o totalitarizmu: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Dani praktičke filozofije* (ured. Senković Željko), *Filozofski fakultet Osijek*, 2014, 13.

⁵⁹ Аноним, *Годишњица смрти Трбовљанских јунака, Победа* год. V бр. 39, тачан датум публикације нечитљив (оквирно мај 1925. г.); Аноним, *Величанствени погреб херојске жртве, Победа* год VII бр. 1, тачан датум публикације нечитак (оквирно почетак јануара 1927. г.); Аноним, *Живот и национални рад брата Валентина Жица, Победа* год VII бр. 1, тачан датум публикације нечитак (оквирно почетак јануара 1927. г.).

⁶⁰ Нико Баруловић, *Од револуционарне омладине до ОРЈУНЕ: Историјат југословенског омладинског покрета*, Сплит 1925, 5, 120, 123

ве који су чланови покрета прослављали сваког 2. августа.⁶¹ Уздизање погинулих сабораца у ранг светаца – мученика за национални циљ сведочи о тенденцији орјунашких идеолога ка сакрализацији сопствене идеологије и политичке праксе што представља једну од битних карактеристика тоталитарних покрета.⁶² Тоталитарни покрети и њихова идеологија су, како од стране савременика тако и од стране модерне науке, често перципирани као „политичка религија“⁶³ у оквиру које се одиграо процес сакрализације политике који се очитовао у деификацији државе (италијански фашизам), расе (националсоцијализам) или класе (бољшевизам). У складу са том поставком нови чланови су приступали покрету кроз обред заклетви, политички скупови ових покрета често су добијали облик литургија или проповеди са утврђеним церемонијалом а партијске регалије и инсигније (заставе и ознаке) добијале су статус реликвија. Сви ови елементи сакрализације идеологије и политичке борбе присутни су у политичкој пракси ОРЈУНЕ. Поред тога може се запазити да је у појединим сегментима процеса сакрализације сопствене идеологије и политичке праксе ОРЈУНА отишла корак даље у односу на савремене тоталитарне покрете. Пратећи теорију коју је лансирао Грисогоно⁶⁴ орјунашки идеолози су Римокатоличку цркву и исламску заједницу прогласили за слепа оруђа у рукама Хабзбуршке и Османске империје којим су се страни завојевачи служили у циљу разбијања етничког и политичког јединства југословенског народа и његове декомпозиције на патуљасте етничке идентитете које је лакше асимиловати и држати у покорности.⁶⁵ Југословенски народ је кроз своју револуцију оличену у ратовима 1912–1918. г. уништио Хабзбуршко и Османско царство, али је њихов негативни утицај наставио да егзистира кроз стварање политичких странака заснованих на конфесионалним идентитетима које својом идеологијом и радом негирају јединство југословенског народа.⁶⁶ У складу са тим, орјунашки идеолози се нису устручавали да позивају своје чланство на примену терора према свештенству које се борило за очување националних културно-политичких традиција и тиме негирало идеологију интегралног југословенства. Најексплицитнији у позивању на обрачун са Црквом био је орјунашки

⁶¹ Аноним, За празник жртве, *Победа* год VII бр.4, 29. 1. 1927.

⁶² Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 79.

⁶³ Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 13–14.

⁶⁴ Првислав Грисогоно, *Савремена национална титања*, Сплит 1923, 6, 12–13. 20, 26–28.

⁶⁵ Аноним, Позив омладине, *Победа* год I бр.1, 28. 6. 1921.

⁶⁶ Аноним, Клерикализам у Југославији, *Победа* год V бр. 27, 10. 4. 1925.

идеолог Добросав Јевђевић који је у чланку „*Клерикали*“ утицај Цркве на модерно друштво квалификовао као „пошаст средњег века“ поредећи га у његовом разорном деловању на људску душу са разорним деловањем који на људско тело има полна болест сифилс.⁶⁷ У наставку чланка, обраћајући се представницима Цркве у политичком животу Краљевине СХС Јевђевић износи отворене претње речима: „Будите уверени да нећемо ни часа оклевати да Вас као црве згазимо ако ваше црне мисли и црне ризе буду на сметњи неизбежном тријумфу нашег покрета, тријумфу јединствене југословенске нације.“ Као и у случају политичких неистомишљеника и националних мањина, орјунашки идеолози нису се задржали само на вербалним претњама. Припадници Акционих одреда физички су нападали свештенство католичке, исламске и православне конфесије широм Краљевине СХС, скрнавили сакралне објекте и растурали верске свечаности и процесије.⁶⁸ Поред агресивног наступа према верским заједницама и чланству клерикалних политичких партија у појединим чланцима⁶⁹, у штампаним гласилима ОРЈУНЕ може се уочити јасна тенденција идеолога покрета да теорију интегралног југословенства наметну као супститут за званичне религије. Оваква тенденција најексплицитније је исказана у чланку *Наша борба* у коме се аутор обраћа орјунашима следећим речима: „Ви који сте напојени млеком мајке Југославије, будите благословени светим знаком нашег југословенског крста, будите укрепљени религијом нашег национализма.“ Настојања орјунашких идеолога да сакрализују идеологију интегралног југословенства и уздигну је у степен религиозне догме најречијије сведочи текст изнет у чланку *Национално вјерују* који је осмишљен као орјунашка парадигма хришћанског Никејског Симбола вере у коме се наводи: „1. верује, као што верује у једног Бога, да су Србин Хрват и Словенац три брата једног југословенског народа (...) 5. верује да ће Краљевина Срба Хрвата и Словенаца остати недељива за сва времена (...) 9. верује да се државна управа поред наоружане силе у земљи мора ослањати и на грађане који су свесни шта имамо и шта би смо могли изгубити (...) Родољуби узмите ово Вјерују Орјуне за своје (...) чувајте и очувајте свето дело политичког ослобођења и народног уједињења! Ди-

⁶⁷ Добросав Јевђевић, *Изабрани чланци*, Нови Сад 1925, 40.

⁶⁸ За више информација о антиклерикалном насиљу активиста Орјуне види- Василије Драгосављевић, *Идеје фашизма у Краљевини СХС: Организација југословенских националиста (1921–1929)*, Београд 2020, 224–229.

⁶⁹ Аноним, Националисти збијте редове, *Будућност* год I бр. 2, 30. 12. 1922; Данко Анђелиновић, Поздравни говор обласној скупштини, *Орјуна* (Љубљана) год I бр.(нечитко), 4. 3. 1923; Ј. Силобрњић, *Наша борба*, *Орјуна* (Љубљана) год I бр.(нечитко), 25. 3. 1923.

жите свету државну заставу заједно са Орјуном до у небеса нека светли будућим покољењима као ужежено кандило палим херојима!⁷⁰ Као и у случају савремених тоталитарних покрета, ОРЈУНА је сакрализацијом своје идеологије, попут националсоцијалиста и большевика створила транвестију традиционалне верске заједнице – „(анти)религију“ која про(за)поведа убиство и лажно сведочење.⁷¹

Утицај религије на тоталитарне покрете није се исцрпљивао само у домену сакрализације њихове идеологије и политичке праксе. Као и религије, сви тоталитарни покрети су имали идеју о радикалној трансформацији друштва обећавајући својим следбеницима „нову еру“ и „новог човека.“⁷² Поред идеолошке индоктринације, терора и стварања политичке религије главно оруђе тоталитарних покрета у придобијању својих присталица за концепт новог света било је стварање савршене копије постојећег друштва унутар својих редова.⁷³ Ову тактику усвојили су и идеолози Орјуне стварајући низ организација и институција које су имале за циљ да обухвате све аспекте живота следбеника покрета како би се чланство у потпуности утопило у покрет и тако изгубило сваки додир са постојећим друштвеним и политичким животом. У том настојању вођство ОРЈУНЕ оформило је разгранату медијско-информативну мрежу дневних, седмичних полумесечних и месечних листова који су излазили у свим већим градским центрима Краљевине СХС.⁷⁴ Поред тога ОРЈУНА је развила и живу издавачку делатност у оквиру које су објављиване програмске брошуре као и прозна дела – романи и новеле прослављених орјунаша – књижевника. Занимљиво је запазити да су истакнути орјунашки идеолози Нико Бартуловић, Сибе Миличић, Тиро Чичин-Шаин, Мирко Королија, Иво Лахман, Ђуро Виловић и Владимир Черина спадали у ранг најпознатијих и најтиражнијих југословенских писаца из међуратног периода. Тематизујући у својим прозним делима своје идеолошке ставове, они су немало допринели ширењу идеологије интегралног југословенства и дубљој индоктринацији чланства ОРЈУНЕ.⁷⁵ Поред новинске и издавачке делатности,

⁷⁰ Аноним, Национално вјерују, *Будућност* год II бр. 25, 27. 6. 1923.

⁷¹ Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 102.

⁷² Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 93.

⁷³ Хана Аренд, *Извори тоталитаризма*, Београд 1998, 376.

⁷⁴ Међу најважније елементе ове мреже спадају лист *Победа* из Сплита, лист *Орјуна* из Љубљане, београдска и скопска *Југославија*, лист *Предстража* из Вршца, лист *Орјуна* из Загреба, лист *Будућност* из Осиека, лист *Видовдан* из Новог Сада и лист *Шумадијска Орјуна* из Крагујевца.

⁷⁵ Ivan Bošković, *Orjuna: Ideologija i književnost*, Zagreb 2006, 455, 458, 466–467.

ОРЈУНА је организовала и библиотеке, читаонице, литерарна и певачка друштва и академске клубове у којима се њено чланство у своје слободно време информисало кроз штампу покрета и предавања. Вођство ОРЈУНЕ није претендовало само на политичке и културне активности чланства већ је створило и низ економских организација, синдиката, задруга банкарских и штедних завода путем којих је намеравало да контролише и усмерава и професионални живот својих следбеника. Као и остали савремени тоталитарни покрети, ОРЈУНА је путем политизације друштвене и личне егзистенције настојала да оствари потпуну контролу над својим чланством.⁷⁶ Већ током 1922. и 1923. године у оквиру ОРЈУНЕ осниване су радничке секције у оквиру којих су формирано синдикати и радничке задруге. Поред хрватског индустријског радништва, ОРЈУНА је највише успеха имала међу радницима услужних делатности, поморцима и рударима са територије Словеније и Далмације.⁷⁷ Почетком 1924. г. у Љубљани основана је задруга Економска ОРЈУНА у чији регистар је уписано нешто више од 300 чланова, међу којима је било крупних трговаца, адвоката и представника новчаних завода.⁷⁸ Из статута Економске ОРЈУНЕ може се наслутити да је била амбициозно конципирана као кровна организација за деловање свих орјунашких синдиката и задруга која је требала да координира напоре ОРЈУНЕ у процесу трансформације економско-политичког уређења Краљевине СХС.⁷⁹ У фељтону под насловом *Jugoslavija leta 19..!* који је излазио током пролећа 1927. г. у Љубљанском листу *Орјуна* анонимни аутор је представио прецизан нацрт – орјунашку визију (пре)уређења југословенске државе у предстојећој будућности. Према овом фељтону из *Орјуне* од 28. марта 1927. г., аутор је навео да ће Краљевина СХС бити трансформисана у Краљевину Југославију “синдикално-парламентарну” наследну монархију којом ће управљати краљ, сенат и народна скупштина. Половина чланства сената бирала би се на изборима, док би другу половину (са доживотним мандатом) именовао краљ са листе кандидата коју би предлагали универзитети, научне институције, и трговачке, занатлијске и земљорадничке корпорације и задруге. Половина посланика у народној скупштини бирала би се на општим изборима, док би друга половина кандидата била бирања са листе коју

⁷⁶ Брацо Ковачевић, *Тоталитаризам*, Бања Лука 2020, 44.

⁷⁷ Бранислав Глигоријевић, Организација југословенских националиста (Орјуна), *Историја XX века: зборник радова*, 5/1963, стр. 374.

⁷⁸ Robert Čop, *ORJUNA: prototip političke organizacije*, diplomski rad odbranjen na Fakultetu društvenih nauka u Ljubljani 2006, str. 76–78

⁷⁹ *Pravila Ekonomske Orjune*, Ljubljana 1924.

би предлагали чланови радничких, занатлијских и земљорадничких синдикалних организација.⁸⁰ Другим речима орјунашке друштвене и економске организације представљале су оруђе путем кога је Орјуна намеравала да изврши ликвидацију демократског парламентаризма и замени га једном формом нестраначке корпоративне државе чији је концепт у великој мери кореспондирао са уставним променама које је Мусолини спроводио током двадесетих година трансформишући италијански парламент из политичког у корпоративно представничко тело.

Пратећи развој идеологије и политичке праксе ОРЈУНЕ током њеног десетогодишњег деловања на политичкој сцени Краљевине СХС може се донети закључак да је ова политичка организација била у потпуности саображена савременим тоталитарним покретима. У складу са тим, поставља се питање зашто ОРЈУНА није успела да понови њихов успех, тј. да путем терора преузме власт и трансформише се у тоталитарни режим. Парадоксално – узорк неуспеха ОРЈУНЕ лежао је управо у једној од главних карактеристика тоталитарних покрета. Наиме, тоталитарни покрети су само споља гледано били организационо и идејно монолитни – у пракси унутар њих одвијала се огорчена борба фракција и кланова.⁸¹ Обласни команданти фашистичке милиције, тзв. расови попут Дина Грандија и Роберта Фариначија, пружали су огорчен отпор Мусолинијевим настојањима да централизује и стави под пуну контролу локалне огранке фашистичке партије. Такође, Хитлер је у више наврата био приморан да брани сопствени ауторитет и јединство партије од левих екстремиста окупљених око партијске фракције Црни фронт браће Штрасер и радикала окупљених око вође SA Ернеста Рема.⁸² Напослетку вође оба покрета разрешиле су ова питања на типично тоталитарни начин – терором. Мусолини је након Матеотијеве кризе спровео чистку у којој су из партије одстрањени најрадикалнији елементи⁸³, док је Хитлер своје противнике ликвидирао у тзв. Ноћи дугих ножева.⁸⁴ Аналогни процес одвијао се и унутар редова ОРЈУНЕ. Обласни команданти Акционих одреда попут Добросава Јевђевића, Марка Крањеца, али и нижи команданти орјунашке милиције често су вукли самосталне потезе не обазирјући се на политички став и наредбе које

⁸⁰ Anonim, Jugoslavija leta 19..!, *Orjuna* (Ljubljana) god. V br. 22, 28. 5. 1927.

⁸¹ Ecaterina Artimov, *The Totalitarian Paradigm: Unity an Conflict, Postmodern Openings*, 2015, Volume 6, Issue 1, June, 103–104.

⁸² Stanley G. Payne, *A History of Fascism 1914-1945*, Wisconsin 2003, 99–102, 158–160.

⁸³ Stanley G. Payne, *A History of Fascism 1914-1945*, Wisconsin 2003, 118.

⁸⁴ Алан Беноа, *Комунизам и нацизам: 25 огледа о тоталитаризму у XX веку*, Београд 2007, 51–53.

је формирао највиши орган покрета Директоријум и његов председник – Љубо Леонтић, формални вођа целокупне организације. И унутар самог Директоријума владало је вишегласје по питању основних тактичких одлука, да ли да ОРЈУНА остане надстраначки покрет или да се трансформише у класичну политичку партију, да ли да сарађује са идеолошки најсроднијом Самосталном демократском странком или пак са њеним највећим ривалом – Народном радикалном странком, или да напослетку уз помоћ Акционих одреда изврши државни удар и успостави „диктатуру Нације.“⁸⁵ Аналогно Хитлеру који је инсистирао на томе да националсоцијалистички покрет представља „жив организам“ насупрот „мртвог механизма“ класичне бирократизоване партије⁸⁶ Директоријум је напослетку децидирано одбио да успостави кохерентну унутрашњу структуру и институције покрета и унутар својих редова испрофилише фигуру општепризнатог вође. Може се закључити да је ОРЈУНА у организационом облику остала на нивоу италијанског фашизма из 1919. г., тј. представљала је коалицију локалних патриотских удружења више идејно него фактички повезаних у организацију без централизоване структуре и јаког вође. Иако из наведених разлога није успела да се попут италијанског фашизма и немачког националсоцијализма трансформише из покрета у режим, ОРЈУНА је оставила значајан траг у политичком животу Краљевине СХС/Југославије. Њен идеолошки легат – теорија интегралног југословенства, надживела је сам покрет и наставила је да игра важну улогу у политичком животу прве југословенске државе – нарочито у периоду 1929–1934. г. када је из авангардне теорије уздигнута у ранг званичне идеологије режима монархидиктатуре. Након пада личног режима краља Александра, теорију интегралног југословенства усвојили су покрети попут Борачке организације Југославије, Југословенске акције и Југословенског народног покрета Збор, тако да је политички легат ОРЈУНЕ наставио да егзистира као главни генератор политички мотивисаног насиља и фундамент десног екстремизма на југословенским просторима током тридесетих и четрдесетих година двадесетог века.

⁸⁵ Бранислав Глигоријевић, Организација југословенских националиста (Орјуна), *Историја XX века: зборник радова*, 5/1963, 342, 351–352, 354–357; Аноним, *За диктатуру Нације, Будућност год II бр. 7*, 17. 2. 1923.

⁸⁶ Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010, 25.

Архивска грађа:

Историјски архив Словеније

– фонд SI AS 137

– фонд SI AS 1931

Хрватски државни архив

– група VII – Режимске и реакционарне организације

Периодичка грађа:

– лист *Будућност* (Осијек)

– лист *Видовдан* (Нови Сад)

– лист *Југославија* (Скопље)

– лист *Орјуна* (Љубљана)

– лист *Победа* (Сплит)

– лист *Предстража* (Вршац)

Литература:

Хана Арент, *Извори тоталитаризма*, Београд 1998.

Ecaterina Artiomov, *The Totalitarian Paradigm: Unity and Conflict, Postmodern Openings*, 2015, Volume 6, Issue 1, June, pp: 95–108.

Niko Bartulović, *Orjuna nje cilji in metode: Govor brata Nike Bartulovića na prvem kongresu vseh Orjun dne 1/3.decembra 1923 v Split*, Ljubljana 1923.

Нико Бартуловић, *Од револуционарне омладине до ОРЈУНЕ: Историјат југословенског омладинског покрета*, Сплит 1925.

Ален Беноа, *Комунизам и нацизам: 25 огледа о тоталитаризму у XX веку*, Београд 2007.

Peter Baehr, *Hannah Arent Totalitarianism and the Social Sciences*, Stanford 2010.

Peter Baehr, Identifying the Unprecedented: Hannah Arendt, Totalitarianism and the Critique of Sociology, *American Sociological Review* vol LXVII, no. 6 (2022), 804–831.

Josip Berdica, Totalitarizam kao sekularizirana religija, *Zapisi o totalitarizmu: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Dani praktičke filozofije* (ured. Senković Željko), Filozofski fakultet Osijek, 2014, 217–246.

Ivan Vošković, *Orjuna: Ideologija i književnost*, Zagreb 2006.

Милица Кацин-Wohinz, Словенци и Хрвати под фашистичком Италијом, *Југословенски историјски часопис* бр. 3, Београд 1987, 85–98.

Бранислав Глигоријевић, Организација југословенских националиста (Орјуна), *Историја XX века: зборник радова*, 5/1963, 315–393.

Првислав Грисогоно, *Савремена национална питања*, Сплит 1923.

Vasilije Dragosavljević, Irredentist Actions of the Slovenian Organisation of Yugoslav Nationalists (the ORJUNA) in Italy and Austria (1922–1930), *Contributions to Contemporary History*, vol. 59, no.3, 2019, 31–52.

Contributions to Contemporary History, vol. 59, no.3, 2019, 31–52.

Василије Драгосављевић, *Идеје фашизма у Краљевини СХС: Организација југословенских националиста (1921–1929)*, Београд 2020.

Dictatorship in History and Theory: Bomapartism, Caesarism and Totalitarianism (edit. by Peter Baehr and Melvin Richter), Cambridge 2004.

Добросав Јевђевић, *Изабрани чланци*, Нови Сад 1925.

Kermanarev Dušan, *Prvi junij v Trbovljah: Stenografski zapisnik kaznenske rasprave v Celju*, Ljubljana 1979.

Брацо Ковачевић, *Тоталитаризам*, Бања Лука 2020.

Richard Landes, *Heaven on Earth: The Varieties of the Millennial Experience*, Oxford 2011

Фрањо Малин, *Југословенство кроз историју: Фрагменти*, Сплит 1925.

Клох Macgregor, *To the Treshold of Power 1922/1933: Origins and Dynamics of the Fascist and National Socialist Dictatorships Volume I*, New York 2007.

Милан Марјановић, *Народ који настаје: Зашто настаје и како се формира јединствени Српско-Хрватски народ*, Ријека 1913

Stanley G. Payne, *A History of Fascism 1914–1945*, Wisconsin 2003.

Pravila Ekonomske Orjune, Ljubljana 1934.

Routledge Handbook of Language and Politics (edit. by Ruth Wodak and Bernhard Furchtner), London 2021

Игнацио Силоне, *Фашизам његов постанак и развој*, Загреб 1935.

Адолф Хитлер *Мајн Кампф* (приредио Р. Смиљанић), Београд 2001.

Богумил Храбак, *Цемидет: Организација Муслимана Македоније, Косова, Метохије и Санџака*, Београд 2003.

Robert Čop, *ORJUNA: prototip političke organizacije*, diplomski rad odbranjen na Fakultetu društvenih nauka u Ljubljani 2006.

Vasilije DRAGOSAVLJEVIĆ

TOTALITARIANISM IN THE IDEOLOGY AND POLITICAL PRACTICE OF THE ORGANIZATION OF YUGOSLAV NATIONALISTS (ORJUNA)

The term totalitarianism is undoubtedly one of the most disputed terms in political science and history. Many scientists use it as a synonym for Bolshevism, fascism, national socialism and all other non-democratic and authoritarian regimes. Hannah Arendt - a pioneer in the study of the phenomenon of totalitarianism, under this term meant exclusively Nazi Germany and the USSR, excluding from it even fascist Italy - the country where the term totalitarianism itself originated. The question of whether it is possible to talk about totalitarianism outside the example of the USSR and Nazi Germany remains open in modern science. In an effort to contribute to the clarification of this issue, in this work we will try to determine, through the analysis of the basic ideological postulates and political practice of ORJUNA, in which segment and to what extent this political organization approached the model of the totalitarian movement and what role its legate played in political life the first Yugoslav state.

Key words: totalitarianism, Organization of Yugoslav Nationalists (ORJUNA), Yugoslav integrationism, terror, historical constructions, political religion.

UDK 81:321.64(497.5+44)

Maja VASILJEVIĆ

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
maja.vasiljevic@f.bg.ac.rs

JEZIČKI PURIZAM, BIOPOLITIKA I TOTALITARIZAM: HRVATSKA I FRANCUSKA

U radu se analiziraju protototalitarni elementi na primerima lingvističkog purizma u Hrvatskoj i Francuskoj. Autorka posmatra složeni fenomen jezičkog purizma, kako na primeru državnih jezičkih politika pročišćavanja jezika, tako i na konkretnim primerima kulturnih praksi. U slučaju Francuske, u skladu sa neprikosnovenom tradicijom očuvanja francuskog jezika, autorka se osvrće na recentne primere, poput kampanje protiv pevačice Aje Nakamure, koja je uzdrmla ovaj kanon i pokazala njegovu dvostruku prirodu kada se primeni u praksi. U slučaju Hrvatske, autorka se zadržava na generacijskoj već produktivnoj praksi jezičkog purizma i njegovim posledicama. Rad metodološki povezuje studije totalitarizma i biopolitičke strategije interpretacije. Svoju analizu autorka prvenstveno zasniva na diskursima vodećih autora u pomenutim teorijskim paradigmatama – Hane Arent i Mišela Fukoa. Kao rezultat toga, ovo poglavlje je doprinos sociolingvistici u kombinaciji totalitarizma i biopolitike.

Ključne reči: biopolitika, totalitarizam, Hrvatska, Francuska, jezički purizam, sociolingvistika, Aja Nakamura.

Uvod: Susret studija totalitarizma i biopolitike

U skladu sa temom ove publikacije, odabrala sam da povežem modernističku teoriju totalitarizma sa postmodernom strategijom interpretiranja – biopolitikom. S jedne strane, duga istorija studija totalitarizma kao uređenja ili/i ideologije započela je sa publikacijom nemačke teoretičarke politike Hane Arent (Hanna Arendt) *Origins of Totalitarianism*, a iznedrila je čitav spektar teorijskih promišljanja pedesetih i šezdesetih godina XX veka i ostavila značajan trag da se totalitarizam posmatra kao jedno od najznačajnijih obeležja ustrojstva društava XX veka. S druge strane, na osnovama bogatog diskursa francuskog filozofa Mišela Fukoa (Michel Foucault) razvijena je teorija biopolitike kao savremene državne strategije administriranja, ne više